

LA CIUTAT DE BARCELONA A LES NOVEL·LES DE JOAN MARSÉ

«...El porqué escribe un novelista está visceralmente mezclado con el sobre qué escribe: los "demonios" de su vida son los "temas de sus obras"».

Mario VARGAS LLOSA

«...Una de les visions més suggestives del tema de la ciutat, encara que no aporte receptes, és precisament l'aproximació literària, poètica...»

Gaspar JAÉN I URBAN

És ben evident, de la lectura de les novel·les de Marsé, que un dels «dimonis» particulars és Barcelona, la ciutat, i, més concretament, dintre aquesta ciutat les experiències de la vida social del barri de Gràcia, de la seva part alta al Guinardó, durant els primers anys de la postguerra. De les vuit novel·les de Marsé publicades entre 1961 i 1984, només una, *La muchacha de las bragas de oro*, no passa a la ciutat de Barcelona, sinó a Calafell, però, tot i així, hi surten referències barcelonines. A cada novel·la Marsé ha afegit, de vegades recreant-los, aspectes nous del conglomerat urbà de Barcelona, cosa que pot arribar a plantejar la qüestió de l'existència, potser, de més d'una Barcelona de Marsé.

Dins aquest escenari urbà apareixen encara d'altres «dimonis», d'altres temes que caracteritzen la producció literària de Marsé. N'excel·leix per sobre d'altres el que podria denominar-se de manera genèrica la «lluita de classes», és a dir, l'enfrontament d'una burgesia catalana consolidada, de vegades culta, que és criticada, ridiculitzada i admirada alhora, amb unes classes populars un xic indefinides, formades d'alguns catalans, pocs, i de més immigrants, generalment d'un sud mitificat. Les relacions entre ambdues comunitats formen la trama on són inscrites les anècdotes dels protagonistes, majoritàriament col·lectius, de les seves novel·les.

A aquestes dues característiques generals caldria afegir, ben segur, d'altres elements subjectius o literaris

que ens allunyarien del camp de la geografia urbana al qual és cenyit aquest treball. D'altra banda, l'anàlisi d'aquests aspectes ja ha estat feta, en part, a les crítiques i comentaris periodístics i, fins i tot, en llibres.¹

Aquí hom tracta d'aproximar-se a la Barcelona dels anys del franquisme a través d'una font literària. Marsé, nat el 1933 a Barcelona, ha fet d'aquesta ciutat el seu escenari i residència privilegiats; les experiències d'altres ciutats, sobretot de París, l'empenyen a recloure el seu treball literari sobre la seva ciutat, la de la seva infància i de la seva adolescència. Però Marsé escriu Barcelona en castellà, cosa que li val una gran difusió i alhora un cert menyspreu local; la *Gran enciclopèdia catalana* només li ha dedicat dos lacònics i breus articles. L'opció de la llengua, tot i ésser totalment personal, no ha d'ésser però del tot aliena al rar esperit urbà de la literatura catalana.

Aquest treball és basat en l'anàlisi col·lectiva de cinc novel·les de Marsé fet el curs 1982-83,² les publicades fins llavors, reforçada amb una entrevista personal a l'escriptor feta el 3 de juny de 1982. Les novel·les són analitzades separatament i hom hi ha afegit un comentari de les dues novel·les darreres, publicades posteriorment, més unes conclusions generals sobre el tema de la ciutat i la novel·la.

1. *Encerrados con un solo juguete*³

Aquesta obra, escrita el 1961, assolí l'any següent el premi de narracions Sésamo. L'edició treballada apareix com una segona edició renovada amb «correcciones, supresiones... y sobre todo, quizás, una mayor precisión de lo que hace referencia a cuestiones de tiempo y lugar, una vieja manía mía», com assenyala el propi autor reflectint clarament una de les preocupacions de Marsé a l'hora d'escriure: la voluntat d'una certa reconstrucció històrica. Reconstrucció sobretot de l'ambient, que en aquesta novel·la és centrat en tota una generació deso-

Notes:

1. L'obra de Joan Marsé ha estat analitzada per autors i crítics diferents, especialment a l'obra general de Gonzalo SOBEJANO, *Novela española de nuestro tiempo* (Madrid, Prensa Española, 1975) i a l'específica de W. SHERZER, *Juan Marsé entre la ironía y la dialéctica* (Madrid, Ed. Fundamentos, 1982). L'anàlisi urbana de la novel·la concretada en el cas d'*Últimas tardes con Teresa*, de Joan Marsé, fou l'objecte d'un article d'Antonio J. COLOM, Francisco J. DÍAZ, Julia HEREDIA i Alberto QUINTANA (*Ciudad y novela: organización del espacio y*

producción de imagen a propósito de "Últimas tardes con Teresa" de Juan Marsé) publicat a «Literatura y Ciencias Sociales» per l'ICE (Ciutat de Mallorca 1978).

2. Fou l'objecte d'un treball de curs dirigit per l'autor, com a professor de la matèria «Geografia urbana de Barcelona», al Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, amb els estudiants que, en cada cas, són citats.

3. L'anàlisi d'aquesta obra fou feta bàsicament per Joana Cervià i Costa.

lada i trista, ben descrita a la pàgina 10: «No le esperaba nadie ni nada, pertenecía a esta generación a la cual se le ha dado ya, dicen, todo hecho —símbolos, victorias, héroes que venerar, mármoles que besar— dejándola sin posibilidad de nueva senda, siquiera sin derecho a buscarla entre una marea de días prefabricados, dictados, días que se posan mansamente al pie del lecho de todas las mañanas igual que perros apaleados.»

La Barcelona de la postguerra, desolada i desesperada, era un escenari ideal per a aquest ambient. Una Barcelona que apareix organitzada en tres sectors diferenciats: una part baixa, que correspon al nucli originari de la ciutat, al port, al nucli antic i al Barri Xinès; una part alta, físicament i social, que havia estat l'àrea residencial de la burgesia d'abans de la guerra, amb torres de planta i pis voltades de jardí, com a segona residència i que han esdevingut habitatge quotidià de famílies arruïnades; i entre totes dues parts hi ha sectors urbans difosos (la Gran Via o la rambla de Catalunya) que les connecten i on habiten les classes altes i s'hi troben els llocs d'esbarjo i diversió.

La temàtica de la novel·la, però, dona una gran importància als interiors, més que no pas a la vida urbana externa. L'acció és situada entorn de l'avinguda de la República Argentina, part alta i mirador alhora de la ciutat. S'hi han refugiat famílies que vivien abans als

barris burgesos, com una operació de retrocés, després de la guerra, dels vençuts que reculen del centre de la ciutat cap a les seves voreres. Sector de xalets amb jardí que van desapareixent substituïts per blocs de pisos on la vida familiar es reclou intentant d'oblidar l'exterior, refugi de l'esperança i de la desil·lusió, en una situació d'una certa provisionalitat perllongada.

A la casa de l'avinguda de la República Argentina s'hi arriba a través d'un jardí petit. Darrere la porta s'obre un passadís llarg que mena directament a l'habitació de Tina, on sempre hi ha el llum encès i la ràdio connectada; en aquesta habitació passa quasi tot, punt d'interconnexió de la realitat i de la irrealitat. La realitat és la decadència social i econòmica familiar creada per la guerra; la irrealitat és la no acceptació d'aquesta situació. La foscor i les actituds tancades ho envolten tot: desencís, pessimisme, odis i indiferència.

Les tres famílies protagonistes tenen un tret comú, la manca del pare, mort a la guerra o refugiat a l'estranger; per sobre d'actituds diverses el record de l'absent és viu i constant, des de l'admiració a l'avorriment. Però la manca de la figura paterna té efectes dissolvents per a l'estructura familiar, com si hi manqués la clau de volta que li donava coherència, cosa que explicaria les actituds llunàtiques o histèriques, que hi són abundants.



(Foto: Rambol)

JUAN MARSE

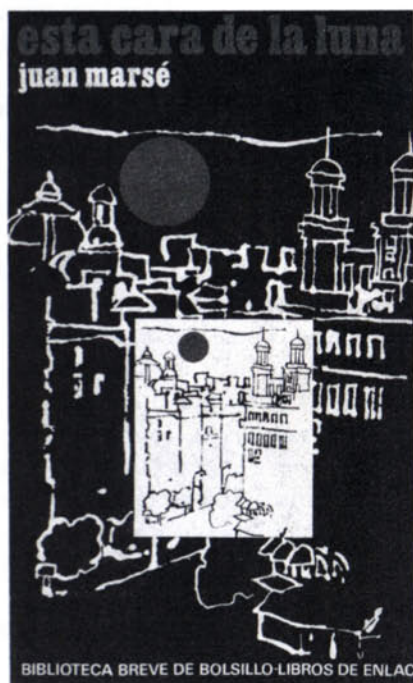


ENCERRADOS CON UN SOLO JUGUETE



BIBLIOTECA BREVE DE BOLSILLO • LIBROS DE ENLACE

Un edifici modern d'habitatges s'alça on hi hagué el popular cinema Roxy, a la plaça de Lesseps.



El Tibet, un restaurant encara obert
en el camí de pujada al Carmel



(Foto: Rambol)

La vida reclosa interior no permet la valoració dels aspectes socials del barri, que apareix com un ambient aspre i destructor. Tothom tenia coses a amagar i molts les amagaven distorsionant i escampant les històries dels altres. Les cases servien per a guaitar a la vida dels altres; gests i companyies eren espiats per a ésser convertits en històries complicades i morboses.

També els llocs d'esbarjo són llocs tancats, que arriben a tenir un aire com d'una certa il·legalitat tolerada: bars, balls, tavernes, pisos de prostitutes, bars d'alternament; tot sempre sordid i fred: «*Le hubiese gustado recordar el nombre de aquellos locales que habían recorrido. Bebió un poco de todos ellos y sólo le quedaba una rumorosa impresión de penumbra, de rincones y mesitas envueltas en luz mortecina, de músicas y parejas enlazadas.*»

2. Esta cara de la luna⁴

Aquesta segona novel·la de Marsé fou escrita el mateix 1962, molt poc temps després de l'anterior, i en un procés força ràpid i de París estant. Segons el seu autor és, doncs, la menys adequada a una anàlisi urbana, però les presses i l'escriure de memòria ajuden a comprendre millor el món urbà de Marsé que no d'altres de posteriors més elaborades.

El protagonista és fill de casa bona, d'un director de «La Vanguardia» o similar que viu a la plaça d'Artós.

El pis té les característiques típiques i tòpiques d'una casa bona: terrassa assolellada, biblioteca ben proveïda, escala interior. La casa dels amics no desmereix; xalet als volts de Barcelona amb jardí, pistes de tennis, piscina en forma de cor (element de ridiculització de la figura estereotipada del fabricant), un Seat i un Mercedes aparcats, un quiosc amb rosers i una porxada amb columnes i escalonets a l'entrada. Totes dues cases, és clar, tenen minyona.

Del punt de vista familiar els rics tenen força problemes; els fills se'n van de casa o segueixen normes contràries a les de llurs pares; les dones o són frígides o s'emborratxen i enganyen el marit, fan caritat i assisteixen a reunions «socials». Però els rics se la passen bé, fins i tot quan fan negocis; restaurants i locals nocturns són llur escenari, quan encara l'estiu i el week-end no eren generalitzats. La música més escoltada era de jazz o Sacha Distel, hom llegia revistes dites il·lustrades (blasmades pel protagonista, que hi acaba treballant), i els autors de llibre citats eren Fulton Shen o José Hernández.

Els pobres, en canvi, surten ben poc; les descripcions de cases pobres són limitades a la pensió de la part baixa de Gràcia on viu el protagonista. Les classes mitjanes hi són insinuades en l'amic, antic company universitari, avui assalariat i habitant al Guinardó, pare de família.

Els marginals hi surten més: la ballarina, noia d'alternament andalusa que viu a la Barceloneta, a la còmoda mort de la qual surt una família nombrosa a tocar quartos; o *el sueño dorado*, dona explotada d'obrer explotat que viu un meravellós món irreal.⁵

Els cognoms representen la burgesia barcelonina de llavors, entre les revistes del «cor»: ⁶Sagnier, Dot, Fontalba, Sureda, Comas, Roviralt, Soler, Reig, Salvatierra, Quero, Soto, Lemos o Galea... El món de la feina oscil·la força entorn de redaccions de diaris, revistes o ràdio. La indústria, hom pot suposar que tèxtil, apareix centrada a Barcelona i a Terrassa, llevat de la surotapera de Santa Coloma de Farners. Surt també una empresa de transports públics per a poder representar un conflicte recent: la vaga dels tramvies.

Els bars semblen els centres de relació social primordial; bars d'alternament per a rics, bars estil casino per als pobres el diumenge a la tarda.

La ciutat apareix de maneres diverses ja en aquesta novel·la; com: «... un rumor de muchedumbre resignada o inconsciente, una vibración inconfundible...» que envaeix el protagonista quan torna de Valldoreix; o com: «... riadas de gente que le golpeaba los hombros en la calle Pelayo o en las Ramblas...» quan passeja pel que esdevé frontissa i lloc de trobada, símbol d'una ciutat sencera; o com un panorama totalment construït on sobresurten: «... las oscuras agujas de la Sagrada Familia, y a la derecha, más lejos, la Catedral y Santa María del Mar» que mira Barcelona des de la clínica dels rics.

De barris surten Sarrià, associat a fets i edificis religiosos; o el sector de Calvo Sotelo, on es passegen les motos; o Gràcia, com a barri de classes populars: «... de un aire provinciano y reposado que al principio le puso de mala uva, y bebió en tabernas limpias y ruidosas con aspecto de peñas deportivas, llenas de oficinistas y obreros que jugaban al dominó o simplemente se ponían a discutir fuerte... Vió puertas que se abrían y cerraban en los bajos, frágiles puertas con cristales y visillos... se oye la radio y voces alegres y hay un humo de farías y cigarrillos flotando sobre la mesa del comedor y la familia reunida.»

Surt també el Barri Gòtic, com una catedral entremig de botigues d'antiquaris; o és insinuat el Barri Xinès, atracció d'estrangers i residència obrera; i surt el port, amb la duana i Montjuïc i, sobretot, la Barcelona, barri de pescadors i de gent pobra, amb cases encara arruïnades per causa de la guerra: «... recuadros con

Notes:

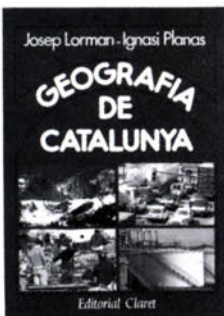
4. Aquesta obra fou analitzada per l'autor d'aquest article.

5. Aquest personatge és com un cop de puny de realisme als somnis utòpics del protagonista; hom hauria desitjat de veure'l repèr a d'altres creacions de Marsé.

6. De les revistes «Lecturas» i «Hola», sobretot, segons les informacions del mateix Marsé.

Editorial Claret

Roger de Llúria, 5 - 08010 Barcelona
Tel. 301 08 87



GEOGRAFIA DE CATALUNYA. Josep Lorman i Ignasi Planas.

Aquesta Geografia de Catalunya consta de dues parts. La primera, dedicada al medi físic, parla del relleu, la xarxa hidrogràfica, el clima i la vegetació de Catalunya; inclou gran nombre de mapes i gràfics per a la plena comprensió del text. La segona part, dedicada al medi humà, recull les dades estadístiques més recents per tal d'il·lustrar l'anàlisi demogràfic i econòmic que exposen els autors.

Es tracta d'un llibre de divulgació, senzill, però acurat, fruit de l'experiència d'en J. Lorman i d'en I. Planas com a professors de Geografia de Catalunya en el Reciclatge de Catalunya. 288 pgs.



GEOGRAFIA DE CATALUNYA. Josep Lorman.

Aquesta geografia de Catalunya àudio-visual pretén despertar l'interès dels nostres nois i noies per la seva terra mitjançant l'exposició clara i senzilla dels seus trets geogràfics generals, tant físics com humans, i la visió fotogràfica d'una petita, però significativa part de la realitat geogràfica catalana.

Contingut: I. El Relleu. II. Les Aigües. III. Clima, Sòl, Vegetació i Fauna. IV. El Poblament. V. Recursos Econòmics.

320 diapositives, 2 cassettes i guia didàctica.



EL FET COMARCAL. Josep Lorman.

I és tot partint del fet comarcal que aquest àudio-visual pretén situar la qüestió territorial en el seu punt actual, alhora que informar sobre la gènesi de la divisió de 1936 i les anteriors divisions político-administratives del país.

Aquest àudio-visual pot ser aplicat a la segona etapa d'EGB, BUP, i Formació Professional, a l'àrea de Ciències Socials.

48 diapositives, cassette i guia didàctica.



L'hotel Ritz simbolitza la prepotència de la burgesia de l'estraperlo



(Foto: Rambol)

resto de pintura y trozos de empapelado de lo que habían sido habitaciones... En verano había ropa blanca colgada en alambres que cruzaban la calle de balcón a balcón, donde se asomaban pescadores en camiseta para tomar el fresco y fumar.»

Quasi no hi surt l'Eixample; hi ha alguns bars (el Choto, el Milán o el Vienés), llocs d'esbarjo (el Coliseum o el Río o l'Emporium) i les oficines. Només una sola frase descriu l'Eixample, i ella sola conté tres adjectius pejoratiu: «... Las ramas todavía desnudas de los plátanos y el asfalto aburrido y triste del Ensanche...»

3. Últimas tardes con Teresa⁷

Aquesta tercera novel·la de Marsé, escrita el 1965, ha estat ja molt més coneguda, fins i tot duta al cinema el 1984, i prossegueix el camí de les descripcions urbanes, ara ja fetes des de la pròpia Barcelona.

L'obra és centrada en el barri del Carmel, com a suburbi de la ciutat, per bé que suburbi pròxim, en comparació a d'altres sectors, com la Torre del Baró, que surten com a suburbis remots. La descripció del

Carmel és molt minuciosa i reiterada: «... El Monte Carmelo es una colina desnuda y árida situada al Noroeste de la ciudad... La colina se levanta junto al Parque Güell cuyas verdes frondosidades y fantasías arquitectónicas de cuento de hadas mira con escepticismo por encima del hombro, y forma cadena con el Turó de la Rubira, habitado en sus laderas, y con la Montaña Pelada... Muy pronto la marea de la ciudad alcanzó también su falda sur, rodeó lentamente sus laderas y prosiguió su marcha extendiéndose por el Norte y el Oeste, hacia el Valle de Hebrón y Los Penitentes... Además de los viejos chalets y de algún otro más reciente, construido en los años cuarenta, cuando los terrenos eran baratos, se ven casitas de ladrillo rojo levantadas por emigrantes, balcones de hierro despintado, herrumbrosas y minúsculas galerías interiores presididas por un ficticio ambiente floral, donde hay mujeres regando plantas que crecen en desfondados cajones de madera y muchachas que tienden la colada con una pinza y una canción entre los dientes... El barrio está habitado por gentes de trato fácil, una ensalada picante de varias regiones del país, especialmente del Sur...»

Notes:

7. Aquesta novel·la fou analitzada per Montserrat Oller i Freixa. Sobre aquesta novel·la fou fet també el treball molt més exhaustiu ja citat a la nota 1 d'A. COLOM et al.

8. La guerra és el rerefons, de fet, d'aquesta i de les altres novel·les de Marsé, que n'és un fill, com tants d'altres escriptors de la seva generació (Goytisolo o Gil de Biedma, per exemple).

Què us falta conèixer
de Catalunya?

Gran geografia comarcal de Catalunya

ENCICLOPÈDIA
CATALANA

Geografia comarcal (vols. 1-16)
Direcció: **Max Cahner**

Geografia general (vols. 17-18)
Direcció: **Maria de Bolòs**

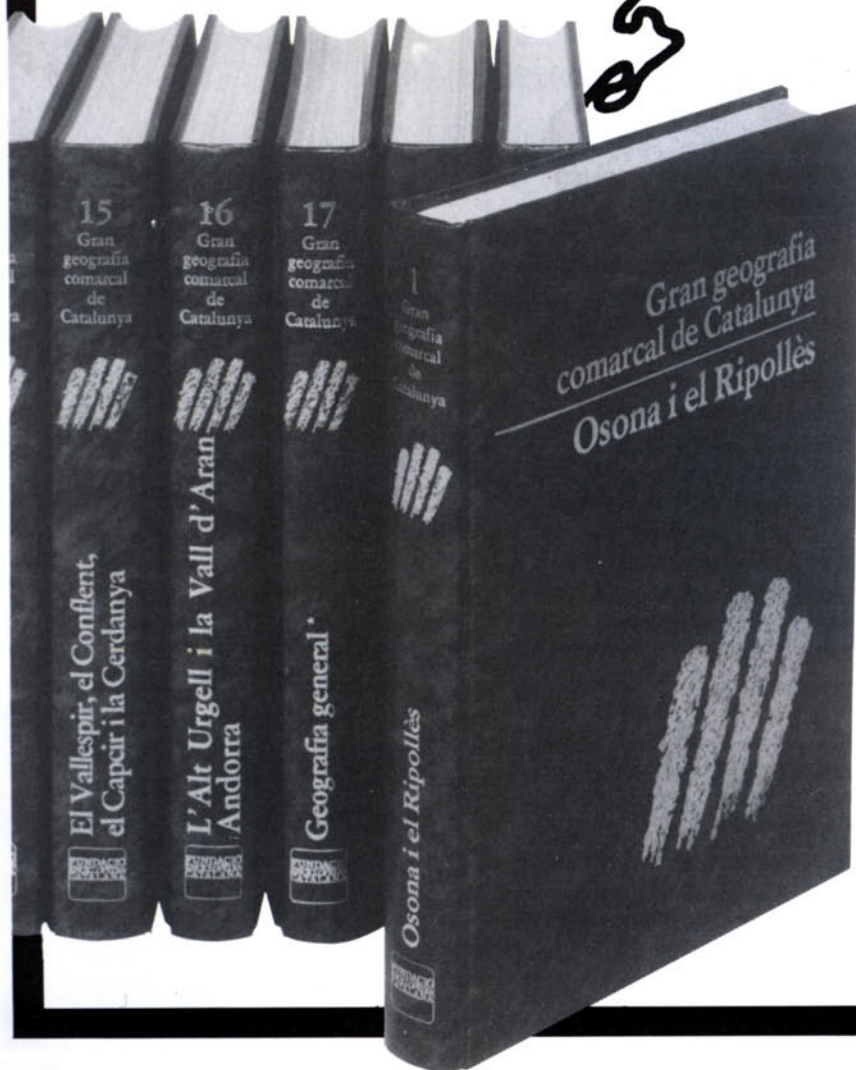
19 volums

Relligats en símil de pell
i estampacions en or i vermell.

10.500 pàgines

13.000 il·lustracions

Osona - el Ripollès •
El Bages - el Berguegà - el Solsonès •
El Gironès - la Selva - la Garrotxa •
L'Empordà • El Penedès - l'Anoia •
El Vallès - el Maresme • EL Camp de
Tarragona • El Barcelonès - el Baix
Llobregat • La Segarra - l'Urgell -
la Conca de Barberà • El Segrià -
les Garrigues - la Noguera •
el Baix Cinca • El Priorat -
la Ribera d'Ebre - Terra Alta -
el Matarranya • El Pallars -
la Ribagorça - la Llitera •
El Delta de l'Ebre • El Rosselló -
el Vallespir • La Cerdanya -
el Conflent - el Capcir •
L'Alt Urgell - la Vall d'Aran -
Andorra • Geografia general I •
Geografia general II • Índex



Estic interessat a rebre més informació
sobre les obres marcades amb una X, en
condicions especials de subscripció.

**Gran geografia
comarcal de Catalunya**

Història Natural dels Països Catalans ☐
Catalunya Romànica ☐
Gran Enciclopèdia Catalana ☐

Nom _____

Adreça _____

Població _____

Tel. _____

per a conèixer Catalunya...

Sobre les comarques

- Les comarques de Catalunya. Notes geohistòriques
- El Ripollès
- L'ecosistema de la serra de Prades
- Comarques de Catalunya
- Estructura comercial del Vallès Occidental
- Diagnosi comarcal de les Garrigues
- Estructura comercial del Barcelonès Nord

Sobre els municipis

- Els municipis de Catalunya
- Tàrrrega la nostra ciutat
- Estudis urbans. Torroella de Montgrí. L'Estartit
- Estudis urbans. Castell-Platja d'Aro. St. Feliu de Guíxols. Santa Cristina d'Aro.

Sobre la demografia

- La població de Catalunya per altitud (1960-1970)
- Previsions demogràfiques per a Catalunya, comarques i municipis grans, a l'horitzó 2000.

Sobre el litoral

- Guia del turisme nàutic a Catalunya
- Estat d'utilització de les platges del litoral català
- El front portuari català

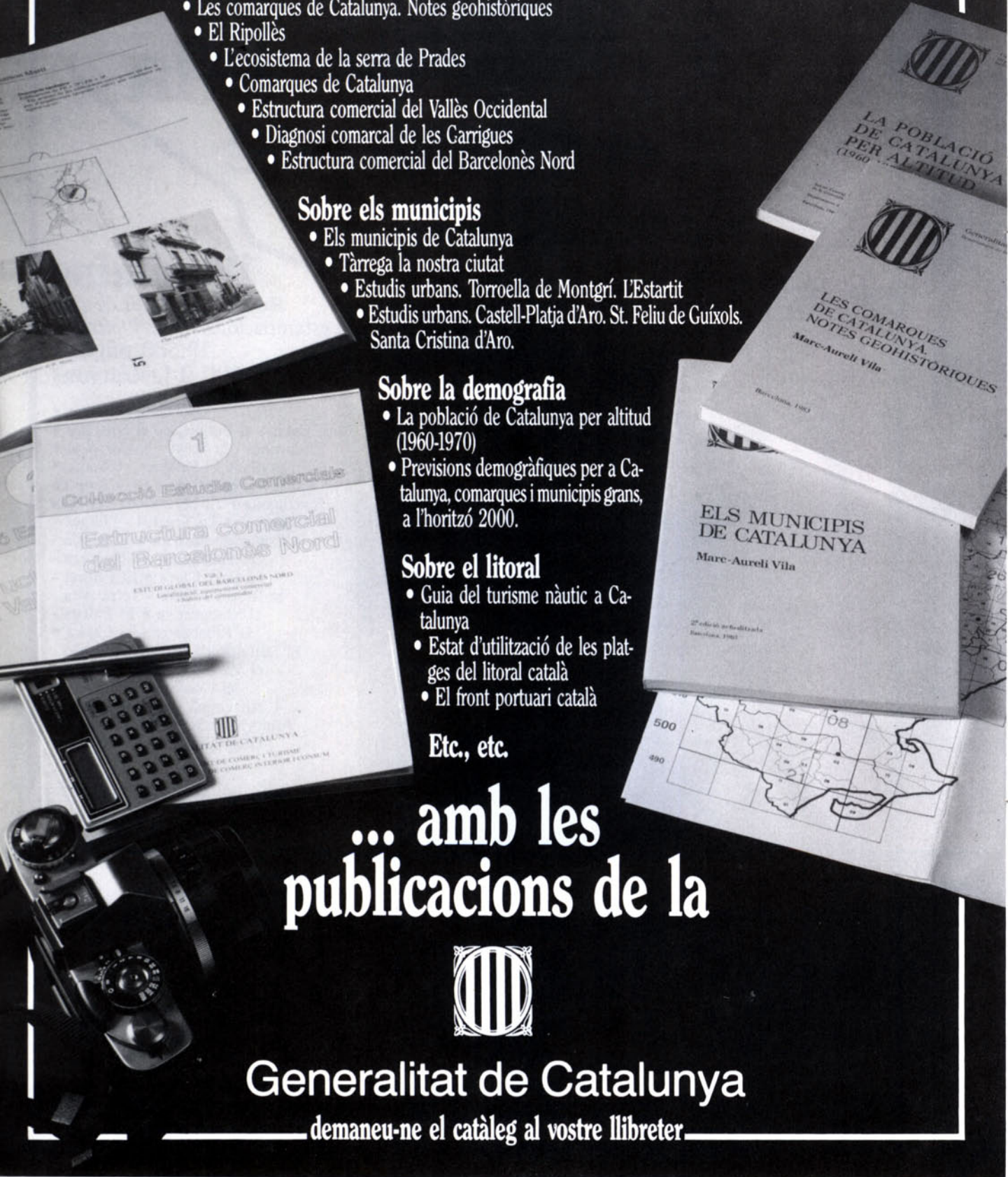
Etc., etc.

... amb les publicacions de la



Generalitat de Catalunya

demanau-ne el catàleg al vostre llibreter



Però el Carmel no sempre ha estat així; abans havia estat una àrea d'estiuieg dels barcelonins i encara s'hi troben torres, adaptades de vegades a d'altres funcions, com el restaurant Tibet. Altres vegades, encara són habitades: torres amb galeria que dona al jardí, on hi ha plantats eucaliptus, tarongers o cirerers; habitacions grans, de sostres alts; cambres fosques i poc ventilades, silencioses.

La gent que viu al Carmel és una gent peculiar; el seu català és un català de suburbi; les seves diversions són jocs de cartes al bar Delicias, les revetlles populars, les sales de festa o les sessions de cinema al Roxy, o al Rovira; els seus negocis no són gaire clars, entre el desguàs de motos i els robatoris. En conjunt, només poden sobreviure; no poden aspirar a millorar llur qualitat de vida ni a canviar d'habitatge ni de barri. Aquesta gent és majoritàriament immigrada, sobretot d'Andalusia, que en el moviment de la ciutat creien trobar l'èxit de la seva fugida del camp.

El Carmel és un sector marginat de la ciutat de Barcelona, on viuen les persones que rebutja la ciutat. Com a símbol de la marginació màxima en les descripcions de Marsé apareix el Cottolengo, centre de recull dels meníngtics, els famèlics, els desgraciats, els sifilítics.

L'accés al Carmel és difícil; la carretera hi fa moltes corbes; des de la plaça de Sanllehy el camí passa entre marges cremats, prop d'un terraplè on juguen els nens; a la carretera canten els grills... Des de dalt hom veu la ciutat: com un bassal enfangat o com un bonic panorama, segons l'estat d'ànim de l'observador; el pampallugueig dels llums de la ciutat és el paisatge més descrit.

Entre la ciutat i el Carmel dos barris són especialment destacats, el Guinardó i Gràcia, tots dos barris d'accés. El Guinardó és un barri en transformació cap a residència de classes mitjanes que ofereix molts dels serveis que no té el Carmel: escoles, sales de ball, festa major, balls populars o zones d'esplai com el Tennis de la Salut. Gràcia és diferent, menys canviada d'abans de la guerra, amb el mateix tipus de serveis, però (fins i tot uns banys públics als qual han d'acudir els habitants del Carmel quan volen rentar-se), i amb un caire menestral.

Ben lluny del Carmel, la novel·la introdueix un altre barri ben diferent: Sant Gervasi, amb les seves torres luxoses i còmodes, amb passeigs, amb jardins i amb minyones. Els habitants de Sant Gervasi menyspreen els del Carmel, que associen amb la misèria i, fins i tot, amb el canó *El abuelo*, l'antiaeri de la guerra,⁸ i arriben a ridiculitzar aquell suburbi amb el qualificatiu del «Congo». Però els fills *progres* d'aquests ciutadans no comparteixen aquestes idees i arriben a mitificar el Carmel, com a barri obrer i explotat; aquesta no és sinó la visió de la Teresa (no tan ben plantada) i els seus companys. Alguns d'aquests *progres* han anat a viure al Barri Gòtic, amb les agulles de la Catedral, que emergeixen il·luminades al mig de la nit com un decorat fantàstic; són gent que compatibilitza el *marketing* i el Gernika.

Més marginalment surt també el Poble-sec, integrat a la ciutat, però lluny del centre; és l'únic barri en què surt la indústria. Els seus carrers són com el llit d'un riu, plens de fang, herbes i pedres; altes xemeneies s'aixequen contra el cel i l'embruten de fum i darrere les

L'antic local de l'Emporium, al carrer de Muntaner, ha estat substituït per d'altres sales de festes, lluny dels ambients de Marsé



La discreta entrada al *meublé* La Casita Blanca, escenari d'algunes accions típiques de les novel·les



Libros DB

Juan Marsé · La oscura historia de la prima Montse



El club de tennis de la Salut era, els anys 1950, un símbol de l'oci de les classes altes de Marsé



(Foto: Rambol)

parets batega com el pols la sorda remor de les màquines; les cases són rònegues, l'escala fosca i amb terrats de roba estesa, darrere les quals sempre surten les xemeïes i Montjuïc.

Uns i altres, però, els habitants d'aquests barris troben un punt de coincidència: la Rambla. Tots hi van a divertir-se, uns com l'únic lloc on poden fer-ho, altres com un indret curiós que està de moda. Hi surten els seus bancs i els seus llocs d'esbarjo: Colón, Cosmos, Sanlúcar...

La ciutat en conjunt té alguns problemes, si més no la gent els estius comença de fugir-ne, sobretot els diumenges. Els carrers de l'Eixample resten deserts «... *sumidos en el sopor estival de una lenta combustión que ciega al paseante solitario y le envuelve en el eco de sus propios pasos.*»

En aquests moments els habitants del Carmel poden fer-se seva la ciutat.

4. La oscura historia de la prima Montse⁹

Aquesta novel·la, escrita per Marsé el 1970, reprèn, en bona part, el mateix món que l'anterior, cloent un segon parell d'obres relativament similars. L'assumpte és desenvolupat cap a finals dels anys 1950 i novament un cert enfrontament entre les comunitats catalanoparlant i castellanoparlant torna a aparèixer, sempre en una Barcelona molt semblant a l'analitzada fins ara.

La part alta de Gràcia i el Guinardó són una mica també protagonistes d'aquesta novel·la, un sector que urbanísticament està canviant en aquells moments. El xalet dels Claramunt n'esdevé el símbol, ple de records de la infantesa del nebot, fill de «xarnegos», i buit esperant l'enderroc per a fer-ne. «... *Pisos, supongo —respondió Nuria sin interés—. No sé, Salva se ocupa de eso, él y su inmobiliaria. Compró el solar vecino y ya están en obras.*»

El xalet, les torres de la burgesia d'abans de la guerra són abandonats pels seus propietaris, que van a viure cap a Pedralbes i cap a Sant Gervasi. Les classes mitjanes de l'època del *desarrollismo* ocuparan els blocs de pisos nous: canvi de paisatge i canvi de contingut social.

Els barris pobres hi són molt al·ludits, però d'una manera molt més genèrica i desdibuixada: les barraques de Montjuïc, de la Torre del Baró, del Guinardó, de la Muntanya Pelada o del Carmel; les pensions del Born; la Model. Són fites un xic estereotipades per tal de ressaltar el món d'una burgesia catalana, vinculada a la indústria tèxtil, que ja té segona residència a Sitges, que hom pretén de ridiculitzar: «... *Esta familia se compone de gente respetable y creyente, fabricantes de tejidos de seda, establecida desde hace tres generaciones en la ex villa de Gracia. Aunque hayan ganado mucho dinero y hoy despliegan brillante vida social, los Claramunt forman en cierto modo un "Orfeo", una modesta, paterna*



(Foto: Rambol)

y graciense masa coral, y lo prueba el hecho de que, cuando discuten entre sí por cuestiones de dinero, es como si cantaran...»

La vida social, encara al Club de Tennis de la Salut, i els aspectes religiosos són especialment destacats, no sense un cert intent mofeta. Cròniques de revistes del cor, per una banda, amb llistes de cognoms, com els que sortien a «Esta Cara de la Luna». Propagandistes catòlics, *progres*, demòcrates i dialogants, de l'altra, que llegeixen «Serra d'Or» i «Cuadernos para el Diálogo», amb interessos editorials misteriosos, amb catequesi els diumenges i amb exercicis espirituals a Vic.

El to més «social» d'aquesta obra fa desaparèixer més la ciutat, que només és al·ludida en alguns dels que resulten llocs comuns de la Barcelona de Marsé: la Clínica Quiron, el Cinema Roxy,¹⁰ el camp de l'Europa, el Parc Güell, el tramvia 24... La ciutat s'ha aprimat considerablement davant les anècdotes eròtico-sentimentals de les dues parelles heteroparlants protagonistes.

Notes:

9. L'anàlisi d'aquesta obra fou feta per Pilar García i Rodrigo.

10. El narrador de la novel·la és un guionista de cinema que acaba d'arribar de París (fet clarament autobiogràfic), cosa que fa que el cinema hi sigui més present encara que en les altres novel·les...

11. Aquesta obra fou estudiada per Jordi Portell i Rifa.

5. Si te dicen que caí¹¹

El 1973 és l'any de la publicació d'aquesta obra, que marca una fita en la producció literària de Joan Marsé; és la culminació de la trajectòria anterior que li condicionà la posterior. La guerra i la postguerra són ací clarament protagonistes, si més no en llurs conseqüències socials i polítiques terribles. L'acció s'esdevé des de 1939 fins a una data imprecisa cap a mitjan anys 1960, cosa que permet de mostrar els canvis que afecten la ciutat: «... Vaya usted un día por allí, hermana, y verá usted que las calles en pendiente donde ellos se lanzaban con sus infernales carritos de cojinetes, aunque hoy estén asfaltadas, aunque se alcen modernas casas de pisos y hay más bares y más tiendas, todo sigue igual...»

Barcelona és com un teló de fons força vague, apuntat en un seguit de llocs molt concrets: el Price, la Model, el Clínic, l'Alaska, el Continental, l'Oro del Rin, el Bosque, el Roxy... No hi ha, però, distàncies ni dimensions. Surten alguns carrers amb més o menys claredat: de Mallorca, la Gran Via, el passeig de Sant Joan. Surten els tramvies, els autobusos i el metro. El conjunt de la ciutat no hi és, però; ben segur per tal d'individualitzar encara més el barri de Marsé per excel·lència.

En efecte, l'escenari urbà, molt detallat i estudiat, un espai clarament viscut és ací el barri de la Salut. Aquest sector de la part alta de Gràcia i el Guinardó resta ben definit pels carrers que hi surten: de Sors, de Verdi, de les Camèlies, de l'Escorial, Alegre de Dalt etc. Com socialment definit és també en la consciència dels seus habitants: «... Y recordará también las fronteras del barrio, los límites invisibles pero tan reales de los dominios de los kabileños y charnegos, la línea imaginaria y sangrienta que los separaba de los finolis del Palacio de la Cultura y de la Salle, los del pantalón de golf jugando con gusanitos de seda en sus torres y jardines de la Avenida Virgen de Montserrat.»

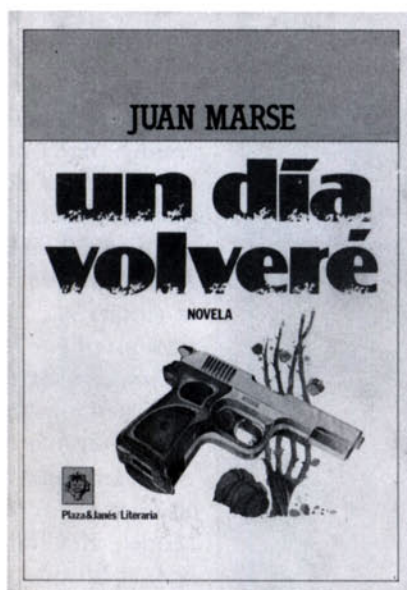
És un barri pobre, de cases sense aigua, amb cues que no s'acaben mai a les fonts i amb clavegueres plenes de rates, com un símbol dels homes que havien d'estar amagats per raons polítiques. La repressió dels primers temps del franquisme hi és present arreu i en tota la novel·la: persecucions i tortures, l'«aranya» de la Falange pintada a les parets. Contra aquesta repressió hi surten també revoltes individuals, dels qui orinen damunt el símbol falangista, o col·lectives, de les accions contra les fulanes dels funcionaris de l'estraperlo...

Però la misèria ho domina tot; l'enviliment moral dels qui creuen que la situació no pot durar; les malalties de la pobresa: la sarna, la tisi o la tuberculosi; el racionament; els oficis marginals: prostitutes o simples «pajilleras», esmolets, drapaires, rodamons, homes-anuncis... I aquesta misèria és ocasionada pel manteniment dels privilegis: «... Dicen que casi todas las casas

Juan Marsé SI TE DICEN QUE CAÍ



SEIX BARRAL
Biblioteca Breve



Juan Marsé Ronda del Guinardó

Novela



Seix Barral X Biblioteca Breve

del barrio son de la señora, además de los terrenos de Las Ánimas i de Can Compte, fincas que le fueron requisadas cuando la guerra y que ha vuelto a recuperar. Pero Conradito tiene muchos disgustos, la gente no paga, le oigo maldecir por teléfono, chillar, amenazar...»

Una misèria i una situació política que no són, de cap manera, circumscrites a aquest barri, sinó que planen damunt tota la ciutat, de la qual aquest barri esdevé només un símbol. Cap al Guinardó i cap al Carmel la misèria és més gran, són els barris de les barraques; el Xinès és el barri de la prostitució. Entretant a Sarrià les grans torres conserven llur esplendor o els estraperlistes mantenen llurs fulanes al Ritz o a pisos del passeig de Sant Joan. Una d'aquestes fulanes és la que pren el protagonisme involuntari de la novel·la, doble víctima de la misèria que la mena la prostitució primer, i a la mort després; personatges que, amb l'antifalangisme que recull clarament el títol, restaren a la mitologia de Marsé, més que no la història de *voyeurisme* que constitueix la trama bàsica de la novel·la.

6. *Un día volveré* i *La ronda del Guinardó*¹²

Després de *La muchacha de las bragas de oro*, del 1978, que guanyà el Planeta i donà fama i diners a Joan Marsé, l'autor tornà al tema barceloní, més concretament a seguir desenvolupant la seva mitologia entorn del món de *Si te dicen que caí*. Així, el 1982, publicà *Un día volveré* i el Dia del Llibre del 1984 sortia la seva darrera obra fins avui, *La ronda del Guinardó*. Totes dues obres són ambientades al mateix barri i en la mateixa atmosfera suara descrita parlant de la novel·la

anterior; alguns detalls hi són repetits, mentre que se n'hi afegeixen molts d'altres, com si el món de Marsé fos ja definitivament fixat.

Malgrat aquest fet, però, la intenció d'aquestes dues darreres novel·les és molt més la descripció de la vida interior de llurs protagonistes que no la recreació d'uns ambients urbans. Hom podria dir que, malgrat la riquesa de les descripcions de tota mena, el barri de la Salut i del Guinardó són aquí un escenari, si hom vol, un escenari molt important, però només una escena on és situada l'acció principal.

En el primer cas es tracta del retorn d'un vell lluitador polític antifranquista, del qual hom espera que cristal·litzi les frustracions i les esperances del barri i dels seus habitants, però que acaba fent simplement una venjança personal, amb petita sorpresa final i tot. En la segona, en canvi, es tracta de la descripció de la degeneració física i moral d'un inspector de la policia franquista en el seu darrer passeig, més històric que present, pels carrers d'un barri que havia considerat com a seu.

El caire més subjectiu d'aquestes dues novel·les fa que tots els seus personatges transcendeixin molt més el caràcter exclusivament anecdòtic-descriptiu que tenien abans. L'enriquiment de les dimensions humanes d'aquests personatges ajuda a crear uns quadres molt més vius també del barri, mentre que la resta de la ciutat de Barcelona pràcticament desapareix. Alhora, també, el temps adquireix una major i nova dimensió, cosa que ajuda a la delimitació i explicació de la vida del barri; el temps passa més lentament, els esdeveniments són ben situats, les raons i els matisos són molt més explicats.

Notes:

12. Ambdues obres aparegueren després de la realització del treball esmentat i han estat analitzades per l'autor de l'article.

13. Una anàlisi més detallada de la intertextualitat en l'obra de Joan Marsé pot trobar-se en l'esmentada obra de William M. Sherzer (nota 1).

El món urbà de Marsé ha estat reduït a un sol barri, però aquest barri conté tot un món ple de riqueses, d'idees i de suggeriments.

Les fites urbanes són les mateixes, els mateixos carrers, els mateixos cinemes i els bars, els mateixos la major part dels personatges i de les anècdotes. El barri, però, sembla nou a cada novel·la i nova és cada una de les accions. La misèria hi continua igualment present, amb els oficis marginals de la gent (sempre drapaires, barbers, jardineros, prostitutes, guardes o boxejadors), amb la fam (que arriba a fer agafar i vendre els coloms de la ciutat), les malalties i l'enviliment moral. Hi segueix la repressió política i els seus símbols, les «aranyes» falangistes i els qui s'hi piken, les tortures i els atemptats, les esperances sordes d'un canvi que clarament ja se sap que no vindrà.

Des del punt de vista urbà, doncs, no hi ha eixamplament de la informació, sinó, ben al contrari, hi ha un aprofundiment, que és genèric a totes dues obres. La incògnita que plantegen és com restarà en el futur en les noves obres de Marsé aquest món.

7. Conclusions

De l'anàlisi del conjunt variat de la producció literària de Joan Marsé hom pot extreure diverses conclusions d'importància desigual.

En primer lloc, cal assenyalar que les novel·les són obres fetes per a agradar i per a entretenir i que, per tant, no pot ésser-hi exigida cap intenció didàctica ni de forniment d'informació per a cap investigació que no sigui estrictament de crítica literària. Dit açò, però, cal

assenyalar que l'escena urbana en la novel·lística de Joan Marsé és més que una anècdota i conté una sèrie d'informacions precioses per a conèixer el concepte que de ciutat té l'autor, així com alguns trets importants de la Barcelona del franquisme. En bona part, aquest fet és degut que el treball creatiu de Marsé és un treball metòdic i pacient; tant a través de la lectura, com de l'entrevista amb l'autor, resta clar que Marsé no escriu com alguns personatges de les seves novel·les, desordenadament i dins mars d'alcohol, sinó sis o vuit hores el dia, amb un fitxer clar i complet. Així doncs, el material de les seves novel·les és, en part, material històric, independentment del paper que posteriorment tingui dins la seva creació.

La novel·lística de Marsé és eminentment urbana, essent Barcelona la concreció i l'exemple de ciutat. La ciutat és el lloc, l'escenari per excel·lència de la història; fins i tot a *La muchacha de las bragas de oro*, que passa majoritàriament a Calafell, surt Barcelona, en el record dels protagonistes, i, encara, alguns carrers, com els d'Aragó o la Via Augusta. Però sobretot la ciutat és en Marsé el lloc que permet els intercanvis de tota mena entre les persones, és on és feta la cultura i on hi ha la feina, on es fan els negocis, on són preses les decisions. La ciutat és, a més, un gresol humà, el lloc de convivència i conflicte de comunitats diferents: població local i població immigrada; rics i pobres; vencedors i vençuts. Com a resultat d'aquesta convivència i aquest conflicte la ciutat reflecteix també la segregació social, amb barris de rics i barris de pobres, que s'ignoren mútuament; amb cases bones i amb barraques; amb amos i esclaus.

L'Alaska, al cap d'amunt del passeig de Sant Joan, encara obre ses portes als protagonistes de la novel·la barcelonina diària

(Foto: Rambol)



La plaça Rovira era el lloc de contacte de les poblacions diverses dels barris de Marsé

(Foto: Rambol)





Els barris de Marsé en una foto aèria de 1966

Aquesta ciutat de Marsé, però, no és una ciutat abstracta, sinó que és concretada en Barcelona. Primer una Barcelona genèrica, que cada vegada, a cada novel·la, és un xic més concretada i matisada, limitant més i més el món de les seves ficcions fins a reduir-lo, gairebé, a un sol barri.

En efecte, si hom assenyala en un pla de la ciutat de Barcelona les fites, els carrers, els barris que surten citats, i que, cal dir-ho, sempre són reals i existents, pot veure com la superfície ocupada és relativament petita. Sobretot, el conjunt de la part alta de Gràcia, la Salut, el Guinardó i el Carmel, que una vegada i altra surten a novel·les diferents, destacant una marcada intertextualitat general.¹³ A continuació, i amb diferència, apareixen uns barris més citats que descrits, de característiques diverses i amb una gran discontinuïtat espacial; Sant Gervasi, la Barceloneta, el Poble-sec, el Barri Xinès. Finalment, uns altres barris surten més vagament citats: la Torre del Baró, Sarrià o l'Eixample. Com a barris forans de la ciutat surten indrets d'estiueig i de cap de setmana: Vallvidrera, Calafell, Sitges, la Costa Brava...

Hom pot veure, també, com molts de barris importants de Barcelona no hi són ni tan sols citats: Sants, Sant Andreu, Horta, Sant Martí... És clar que Marsé no tracta de descriure ni d'explicar la ciutat de Barcelona. Més aviat se serveix de la seva experiència i coneixement urbà per tal de simbolitzar la seva visió del món. De fet surten tres Barcelones: la dels pobres, personificada a la Salut-el Carmel-Guinardó; la dels rics, simbolitzada en Sant Gervasi, sobretot; i, finalment,

una Barcelona intermèdia, uns llocs de pas, com l'Eixample, sens dubte el gran absent en l'obra de Marsé.

El barri és un concepte clau en aquesta visió urbana de Marsé; els barris són l'espai de la vida quotidiana i representen bàsicament el tipus de gent que hi viu. Els veïns del barri són de classes diverses, però una d'elles és predominant en cada cas. Però són uns barris amb escassa vida col·lectiva, si no són les festes majors, sense reivindicacions, tal com correspon als anys en què situa la vida barcelonina, sempre abans de la segona meitat dels anys 1960.

Al costat del barri, unes fites urbanes, uns edificis o uns monuments són també destacats. Molts de bars i clubs (Alaska, Emporium, Río, el Choto, Oro del Rin etc.), molts de cinemes (sobretot el Roxy, el Rovira i l'Ibèria, tots tres al «barri de Marsé», alguns edificis de serveis (la Presó, el Clínic) i algunes vies significatives, sobretot la Rambla.

En definitiva, un bon tros de Barcelona i una època determinada, els primers vint-i-cinc anys dels franquisme, són ben reflectits en la narrativa de Marsé. Un tros d'història urbana de Barcelona, seleccionada per l'experiència personal de l'autor, que, ell mateix, ha acabat anant a viure al seu «barri», al Carrer de Balcalls, tocant el Carrer Alegre de Dalt.

Carles Carreras i Verdaguier

*Doctor en Geografia, Professor de Geografia Humana a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona
Director de la Revista Catalana de Geografia*

Líder Mundial en Cartografía Automática

Durante los últimos diez años, INTERGRAPH es el líder mundial con los sistemas más avanzados de gráficos interactivos en todas las aplicaciones de Cartografía Automática.

Con su potente estructura de base de datos, los sistemas de Cartografía INTERGRAPH le permiten construir unos mapas bases con la precisión exacta —mediante técnicas de restitución fotogramétrica, mapas anteriores u otras bases de datos existentes—, utilizando la tecnología más avanzada.

Los sistemas más sofisticados de gráficos interactivos y de bases de datos le permiten editar, presentar, manipular y analizar los datos para extraer la información que usted necesite.

Por todo esto, Ingenieros, Cartógrafos, Ayuntamientos y Compañías de Utilidades en todo el mundo han elegido los sistemas Cartográficos de INTERGRAPH.

Si piensa en Sistemas Gráficos, piense en INTERGRAPH.

INTERGRAPH

Si piensa en CAD/CAM, piense en INTERGRAPH

Pza. Carlos Trias Bertrán, 4-Planta 2ª-Of. 3-28020 Madrid
Tel. (91) 455 64 46. Telex 47013 ICG E

Avda. Diagonal, 427 Bis-429-08036 Barcelona
Tel. (93) 200 52 99. Telex 97137 ICG E

